

KWARTALNIK
WYDANIE III/2025

PORADNIK PRAWNY

POWIAT KRASNOSTAWSKI

Dziedziczenie gospodarstw rolnych

WWW.POMOCPRAWNA.OIC.LUBLIN.PL
WWW.OIC.LUBLIN.PL
WWW.KRASNYSTAW-POWIAT.PL

Spis treści

str. 03

Pojęcie gospodarstwa rolnego na przestrzeni lat

Rafał Kuźma

str. 05

Zasady dziedziczenia gospodarstw rolnych na przestrzeni lat

Rafał Kuźma

str. 11

Problematyka dziedziczenia zwierząt

Rafał Kuźma

Pojęcie gospodarstwa rolnego na przestrzeni lat

Legislacja dotycząca gospodarstwa rolnego w polskim systemie prawnym jest rozbudowana i różnicowana, obejmuje ona różne, zmieniające się z upływem czasu przepisy prawne. Pierwsze definicje gospodarstwa rolnego ukształtowało prawo finansowe, następnie powstała definicja gospodarstwa rolnego na potrzeby jednostki rejestrowej. Kolejno utworzono pojęcie nieruchomości rolnej i w konsekwencji pojawił się w terminologii dualizm pojęć: nieruchomości rolnej i gospodarstwa rolnego. Zważając na różnorodność definicji i ujęć pojęcia gospodarstwa rolnego w polskim systemie prawnym, należy zastanowić się, czym jest gospodarstwo rolne. Innymi słowy, pytanie dotyczy istoty gospodarstwa rolnego.

Definicje „gospodarstwa rolnego” w polskim systemie prawa

Zauważyć należy, że w systemie prawa oprócz definicji zawartej w Kodeksie cywilnym istnieją również inne definicje gospodarstwa rolnego, np.:

- art. 6 pkt 4 w zw. z pkt 3 ustawy z 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników, według którego gospodarstwem rolnym jest każde gospodarstwo służące prowadzeniu działalności rolniczej, tj. działalności w zakresie produkcji roślinnej lub zwierzęcej, w tym produkcji ogrodniczej, sadowniczej, pszczelarskiej, rybnej i leśnej;
- art. 1 ust. 2 ustawy z 15 listopada 1984 r. o podatku rolnym, który za gospodarstwo rolne uznaje obszar użytków rolnych, lasów i gruntów leśnych, gruntów pod stawami oraz gruntów pod zabudowaniami związanymi z prowadzeniem tego gospodarstwa o łącznej powierzchni przekraczającej 1 ha lub o powierzchni użytków rolnych przekraczającej 1 ha przeliczeniowy, stanowiących własność lub będących w posiadaniu osoby fizycznej, osoby prawnej, jednostki organizacyjnej niemającej osobowości prawnej lub co najmniej dwóch osób fizycznych bądź prawnych prowadzących wspólną gospodarkę rolną.

Przedstawione przykładowe legalne definicje nie są tożsame i w różnicowany sposób rozkładają akcenty, wyliczając składniki gospodarstwa rolnego. W judykaturze zwrócono uwagę na różnorodność rozumienia pojęcia „gospodarstwo rolne”, np. w postanowieniach Sądu Najwyższego z 28 stycznia 1999 r. (III CKN 140/98) i z dnia 8 grudnia 2000 r. (I CKN 1036/99), a także w wyroku Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Olsztynie z 5 marca 2009 r. (I SA/OI 481/08). Podkreślić należy, że normatywne definicje gospodarstwa rolnego mają charakter instrumentalny i służą do realizacji określonych celów społeczno-gospodarczych, co zaakcentował Sąd Najwyższy w wyroku z 28 listopada 2001 r., (IV CKN 500/00)

Różne ujęcia i sposoby postrzegania „gospodarstwa rolnego”

Przedmiotowe ujęcia traktują gospodarstwo rolne jako zespół składników, a ujęcia funkcjonalne traktują gospodarstwo rolne jako określoną działalność. Ujęcia funkcjonalne wskazują na proces, działanie, dynamikę, zaś definicje przedmiotowe ujmują gospodarstwo rolne w sposób statyczny.

Pod pojęciem gospodarstwa rolnego rozumie się niekiedy celowo zorganizowany zespół ludzi, ziemi i innych środków produkcji, którego zadaniem jest wytwarzanie produktów rolniczych przez uprawę roślin i chów zwierząt. Bądź też celowo zorganizowany, mający własne kierownictwo, zespół ludzi, ziemi i pozostałych środków produkcji, który zajmuje się produkcją roślinną i zwierzęcą, a niekiedy roślinną, zwierzęcą i przetwórstwem rolnym. Ten sposób rozumienia pojęcia gospodarstwa rolnego to ekonomiczne ujęcie kształtowane na podstawie kategorii czynników produkcji rolnej.

Ujęcia techniczno-produkcyjne pozwalają traktować gospodarstwo rolne jako najmniejszą jednostkę produkcyjną rolnictwa w sferze produkcyjnej, w której następuje przetwarzanie jednych wartości użytkowych w drugie.

Pojęcie gospodarstwa rolnego w Kodeksie cywilnym i u.k.u.r.

W ustawie z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny pojęcie gospodarstwa rolnego jest aktualnie przedstawione w art. 553. Zgodnie z treścią wskazanego przepisu za gospodarstwo rolne uważa się grunty rolne wraz z gruntami leśnymi, budynkami lub ich częściami, urządzeniami i inwentarzem, jeżeli stanowią lub mogą stanowić zorganizowaną całość gospodarczą, oraz prawami związanymi z prowadzeniem gospodarstwa rolnego.

Ujęcie gospodarstwa rolnego w powołanym wyżej przepisie jest ujęciem przedmiotowym i oznacza ogół odpowiednio zorganizowanych środków produkcji, tj. składników materialnych i niematerialnych przeznaczonych do realizacji określonych zadań gospodarczych.

W skład gospodarstwa rolnego w świetle Kodeksu cywilnego wchodzi wszystkie grunty, zarówno rolne, jak i te, które według planu zagospodarowania przestrzennego mogą być wykorzystywane na cele inne niż rolne. Skoro ustawodawca posługuje się pojęciem nieruchomości rolnej, to zasadne byłoby odwołanie się do definicji tego pojęcia z u.k.u.r., zgodnie z ogólną zasadą, że na potrzeby danego aktu prawnego wykorzystuje się definicję w nim zawartą. Warto zaznaczyć, że definicja gospodarstwa rolnego z u.k.u.r. uległa zmianie. W pierwotnej wersji ustawy z 11 kwietnia 2003 r. przyjęto, że jest to gospodarstwo rolne w rozumieniu Kodeksu cywilnego o obszarze nie mniejszym niż 1 ha użytków rolnych.

Na podstawie nowelizacji z 14 kwietnia 2016 r. „użytki rolne” zostały zastąpione „nieruchomością rolną”. Biorąc jednak pod uwagę wykładnię literalną, należy uznać, że gospodarstwem rolnym w świetle u.k.u.r. jest każde gospodarstwo rolne w rozumieniu Kodeksu cywilnego, w którym powierzchnia nieruchomości rolnej (według k.c.) albo łączna powierzchnia nieruchomości rolnych jest nie mniejsza niż 1 ha. Co do zasady w literaturze prezentowana jest ta druga interpretacja. Zasługuje ona na poparcie, chociaż występuje tu brak powiązania pomiędzy dwoma zasadniczymi pojęciami, a mianowicie nieruchomością rolną w świetle u.k.u.r. a gospodarstwem rolnym według tej ustawy. Producent rolny, który jest właścicielem nieruchomości rolnych przeznaczonych w planie miejscowym na cele inne niż rolne o powierzchni np. 5 ha, czyli gruntów, które nie są nieruchomościami rolnymi w świetle u.k.u.r., jest właścicielem gospodarstwa rolnego według u.k.u.r.

Po wejściu w życie u.k.u.r., a szczególnie nowelizacji z 14 kwietnia 2016 r., pojawiły się problemy interpretacyjne związane z pojęciem nieruchomości rolnej, gospodarstwa rolnego oraz działalności rolniczej, ale praktyka doktryna starała się znaleźć rozwiązanie tej kwestii. Modyfikacje wprowadzone na podstawie nowelizacji z 26 kwietnia 2019 r. u.k.u.r. były w pewnym stopniu odpowiedzią na zgłaszane dylematy. Nie ulega wątpliwości, że występujące odmienne wykładnie wspomnianych pojęć nie służyły stabilizacji obrotu nieruchomościami rolnymi.

Normy obszarowe, określające pojęcie gospodarstwa rolnego

Do 30 września 1990 r. pojęcie gospodarstwa rolnego było określone w Rozporządzeniu Rady Ministrów z 18 listopada 1964 r. w sprawie przenoszenia własności nieruchomości rolnych, znoszenia współwłasności takich nieruchomości oraz dziedziczenia gospodarstw rolnych (Dz. U. Nr 45, poz. 304 z późn. zmianami). Zgodnie z tym rozporządzeniem nieruchomość uważano za rolną, jeżeli jest lub może być użytkowana na cele produkcji rolnej, nie wyłączając produkcji ogrodniczej, sadowniczej i rybnej. Natomiast minimalna norma obszarowa kształtowała się w następujący sposób:

- od 28 listopada 1964 r. do 22 grudnia 1971 r. – 0,20 ha,
- od 23 grudnia 1971 r. do 30 czerwca 1989 r. – 0,50 ha,
- od 1 lipca 1989 r. do 30 września 1990 r. – 1 ha

Po nowelizacji Kodeksu cywilnego z dnia 28 lipca 1990 r., od 1 października 1990 r. do chwili obecnej nie określono minimalnej normy obszarowej obowiązującej przy obrocie nieruchomościami rolnymi – poza dziedziczeniem. O tym czy dany obszar ziemi jest gospodarstwem rolnym, należy się posiłkować przepisami podatkowymi – ustawą z dnia 15 listopada 1984 r. o podatku rolnym. Zgodnie z tymi przepisami przez gospodarstwo rolne rozumie się obszar gruntów, którego powierzchnia przekracza 1 ha fizyczny lub 1 ha przeliczeniowy.

Powyższe normy obszarowe mają kluczowe znaczenie w odniesieniu do dziedziczenia gospodarstw rolnych – określają bowiem czy powierzchnia nieruchomości rolnych powoduje konieczność zastosowania przepisów szczególnych regulujących zasad dziedziczenia gospodarstw rolnych, czy też dziedziczenie nieruchomości ma miejsce na zasadach ogólnych. Zasady dotyczące dziedziczenia gospodarstw rolnych na przestrzeni lat zostały omówione w oddzielnym artykule.

Zasady dziedziczenia gospodarstw rolnych na przestrzeni lat

W polskim porządku prawnym poza ogólnymi zasadami dziedziczenia uregulowanymi obecnie w Kodeksie cywilnym w art. 931 i nast., z uwagi na doniosłe znaczenie dla stanu własnościowego gruntów rolnych, które zwłaszcza w okresie PRL Państwo starało się utrzymać w rękach rolników, prawo przewidywało szczególne zasady dziedziczenia gospodarstw rolnych. Dlatego też nie wszyscy spadkobiercy ustawowi mogli dziedziczyć ziemię rolną.

Ponieważ zasady mają doniosłe znaczenie praktyczne a z uwagi na wielokrotnie zmieniający się stan prawny, co często wiąże się ze znacznymi trudnościami w ich prawidłowym stosowaniu, w niniejszym artykule zostaną omówione zasady dziedziczenia gospodarstw rolnych i ich zmiany poczynwszy od 1946 r.

Okres od 8 października 1946 r. do 29 czerwca 1963 r.

W dniu 8 października 1946 r. wszedł w życie dekret o prawie spadkowym. W dekreście zostały uregulowane zasady dziedziczenia ustawowego i testamentowego, jednak nie zawierał on szczególnych regulacji odnoszących się do dziedziczenia gospodarstw rolnych.

Okres od 29 czerwca 1963 r. do 17 maja 1964 r.

W dniu 5 lipca 1963 r. weszła w życie ustawa z dnia 29 czerwca 1963 o ograniczeniu podziału gospodarstw rolnych. Stosownie do art. 24 ust. 1 ustawy, jeżeli otwarcie spadku nastąpiło przed dniem jej wejścia w życie, stosuje się jej przepisy, o ile z ustępów kolejnych (2-8) nie wynika inaczej. Ustawie tej nadano więc moc wsteczną.

Podstawowe regulacje odnośnie dziedziczenia gospodarstwa rolnego zostały zawarte w art. 5 oraz 6 ustawy.

Zgodnie z art. 5 gospodarstwo rolne należące do spadku mogli dziedziczyć tylko spadkobiercy, którzy (art. 5 ust. 1 pkt 1-4):

1. bezpośrednio przed otwarciem spadku pracowali w tym gospodarstwie nieprzerwanie przynajmniej przez jeden rok,
2. prowadzą w chwili otwarcia spadku inne indywidualne gospodarstwo rolne albo pracują w gospodarstwie rolnym współmałżonka lub jego rodziców,
3. w chwili otwarcia spadku są małoletnimi albo uczniami pobierającymi naukę zawodu lub uczęszczającymi do szkół średnich, albo studentami szkół wyższych,
4. w chwili otwarcia spadku są trwale niezdolni do pracy.

W braku spadkobierców określonych w ust. 1 pkt 1 i 2 gospodarstwo rolne mógł dziedziczyć również spadkobierca nie wymieniony w ust. 1, jeżeli miał dostateczne kwalifikacje do prowadzenia gospodarstwa rolnego i oświadczy w państwowym biurze notarialnym albo w sądzie spadku, nie później niż w ciągu 6 miesięcy od dnia otwarcia spadku, gotowość prowadzenia gospodarstwa spadkowego.

W tym miejscu należy wspomnieć, że szczegółowe przesłanki uznania pracy w gospodarstwie rolnym za wykonywaną nieprzerwanie przez jeden rok bezpośrednio przed otwarciem spadku oraz zasady i tryb stwierdzania trwałej niezdolności do pracy zostały uregulowane w rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 19 lipca 1963 r. w sprawie ograniczenia podziału gospodarstw rolnych.

Natomiast zgodnie z dyspozycją art. 6 ustawy, w przypadku braku spadkobierców uprawnionych do dziedziczenia gospodarstwa rolnego według przepisów art. 5, gospodarstwo to przypadało Państwu jako spadkobiercy ustawowemu. Państwo uważa się za spadkobiercę ustawowego gospodarstwa rolnego także wtedy, gdy do dziedziczenia uprawnione są wyłącznie osoby, które w chwili otwarcia spadku są trwale niezdolne do pracy; w takim wypadku Państwo dokonuje na rzecz tych osób spłat odpowiadających wartości ich udziału w gospodarstwie spadkowym po odliczeniu długów obciążających to gospodarstwo.

Okres od 18 maja 1964 r. do 3 listopada 1971 r. (oraz okresy wcześniejsze – patrz niżej)

W dniu 1 stycznia 1965 r. weszły w życie przepisy Kodeksu cywilnego (dalej k.c.). Jednak przepisy dotyczące dziedziczenia gospodarstw rolnych stosownie do treści art. 1 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. Przepisy wprowadzające Kodeks cywilny, weszły w życie już w dniu ogłoszenia Kodeksu cywilnego czyli w dniu 18 maja 1964 r. Zgodnie z ustawą wprowadzającą Kodeks cywilny przepisom regulującym zasady dziedziczenia gospodarstw rolnych została nadana moc wsteczna.

Z przepisów wprowadzających Kodeks cywilny wynika, że jeżeli konkretny przepis spośród przepisów wprowadzających nie stanowi inaczej, to Kodeks cywilny stosuje się również do dziedziczenia gospodarstwa rolnego wchodzącego w skład spadku otwartego przed wejściem w życie tego kodeksu. Do spadków otwartych od dnia 5 lipca 1963 r. (tak jak wejście w życie przywołanej powyżej w pkt. 2 ustawy) przepisy kodeksu cywilnego dotyczące dziedziczenia gospodarstw rolnych stosuje się bez żadnych modyfikacji.

Podstawowym przepisem regulującym dziedziczenie gospodarstw rolnych był art. 1059 k.c., zgodnie z którym dzieci spadkodawcy dziedziczą z ustawy gospodarstwo rolne, jeżeli (§ 1 pkt. 1-5):

- bezpośrednio przed otwarciem spadku pracowali w tym gospodarstwie nieprzerwanie co najmniej od roku albo
- w chwili otwarcia spadku byli członkami rolniczej spółdzielni produkcyjnej lub pracowali w gospodarstwie rolnym takiej spółdzielni, albo
- w chwili otwarcia spadku bądź prowadziły inne indywidualne gospodarstwo rolne, bądź też pracowali w gospodarstwie rolnym swoich rodziców, małżonka lub jego rodziców, albo
- w chwili otwarcia spadku były małoletnie, bądź też pobierały naukę zawodu lub uczęszczały do szkół, albo
- w chwili otwarcia spadku były trwale niezdolne do pracy.

Natomiast jeżeli żadne z dzieci spadkodawcy nie odpowiadało jednemu z warunków przewidzianych w § 1 w punktach 1, 2 lub 3, dziedziczyły z ustawy gospodarstwo te spośród nich, które miały kwalifikacje do prowadzenia gospodarstwa rolnego i nie później niż przed upływem sześciu miesięcy od otwarcia spadku oświadczyły w sądzie lub w państwowym biurze notarialnym gotowość prowadzenia gospodarstwa należącego do spadku.

Zgodnie z art. 1060 k.c. przepisy artykułu 1059 k.c. należało stosować odpowiednio do dziedziczenia z ustawy przez małżonka spadkodawcy, jak również do dziedziczenia z ustawy przez wnuków spadkodawcy powołanych stosownie do przepisu art. 931 § 2 k.c. (art. 1060 § 1 k.c.). Dalsi zstępni spadkodawcy nie byli powołani z ustawy do dziedziczenia gospodarstwa rolnego.

Natomiast w granicach określonych w art. 931 § 2 wnuki spadkodawcy, które bezpośrednio przed otwarciem spadku pracowały w należącym do spadku gospodarstwie rolnym nieprzerwanie co najmniej od roku i dla których ta praca stanowiła główne źródło utrzymania, dziedziczą to gospodarstwo także wtedy, gdy ich ojciec lub matka nie mogą gospodarstwa dziedziczyć dla braku warunków przewidzianych w art. 1059 k.c. (art. 1060 § 2 k.c.).

Kolejną zasadę dziedziczenia gospodarstw rolnych zawierał art. 1061 k.c., zgodnie z którego dyspozycją rodzice spadkodawcy dziedziczyli z ustawy gospodarstwo rolne, jeżeli mieli kwalifikacje do prowadzenia gospodarstwa albo jeżeli w chwili otwarcia spadku byli trwale niezdolni do pracy. Byli oni powołani z ustawy do dziedziczenia gospodarstwa rolnego także w wypadku, gdy zstępni spadkodawcy nie mogli tego gospodarstwa dziedziczyć dla braku warunków przewidzianych w art. 1050 k.c. lub w art. 1060 § 2 k.c.

Natomiast stosownie do treści art. 1062 k.c. bracia i siostry spadkodawcy dziedziczyli z ustawy gospodarstwo rolne, jeżeli odpowiadali jednemu z warunków przewidzianych w art. 1059 k.c. (art. 1062 § 1 k.c.). Natomiast ci spośród rodzeństwa spadkodawcy, którzy bezpośrednio przed otwarciem spadku pracowali w należącym do spadku gospodarstwie rolnym nieprzerwanie co najmniej od roku i dla których ta praca stanowiła główne źródło utrzymania, dziedziczyli gospodarstwo także w wypadku, gdy zstępni spadkodawcy nie mogli tego gospodarstwa dziedziczyć dla braku warunków przewidzianych w art. 1059 lub w art. 1060 § 2 k.c. (art. 1062 § 2 k.c.). Zstępni rodzeństwa nie są powołani z ustawy do dziedziczenia gospodarstwa rolnego (art. 1062 § 3 k.c.).

Okres 4 listopada 1971 r. do 5 kwietnia 1982 r. (oraz okresy wcześniejsze – patrz niżej)

W dniu 4 listopada 1971 r. weszła w życie ustawa zmieniająca ustawę Kodeks cywilny. Również tej ustawie w zakresie dziedziczenia gospodarstw rolnych nadano moc wsteczną. Zgodnie z art. 2 § 1 ustawy, do dziedziczenia gospodarstwa rolnego należącego do spadku otwartego przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy stosuje się przepisy Kodeksu cywilnego w brzmieniu nadanym tą ustawą, chyba że przed tym dniem nastąpił już dział spadku.

Pamiętać należy o modyfikacjach wynikających z przepisów wprowadzających kodeks cywilny, które mają zastosowanie do spadków otwartych przed dniem 5 lipca 1963 r.

Znowelizowane tą ustawą przepisy mają więc zastosowanie:

- 1.do spadków otwartych od dnia 4 listopada 1971r. do dnia 5 kwietnia 1982 r. (ostatni dzień przed wejściem w życie nowej ustawy nowelizującej, przywołanej poniżej),
- 2.do spadków otwartych przed 4 listopada 1971r., z wyłączeniem sytuacji gdy przed tym dniem nastąpił dział spadku oraz z uwzględnieniem wyłączeń zawartych w przepisach wprowadzających Kodeks cywilny (art. LVI i następne).

Przepisy w brzmieniu zmodyfikowanym ww. ustawą brzmiały następująco:

Art. 1059 k.c.

§ 1. Dzieci spadkodawcy dziedziczyły z ustawy gospodarstwo rolne, jeżeli:

- 1.bezpośrednio przed otwarciem spadku pracowały w tym gospodarstwie albo
- 2.w chwili otwarcia spadku były członkami rolniczej spółdzielni produkcyjnej lub pracowały w gospodarstwie rolnym takiej spółdzielni, albo
- 3.w chwili otwarcia spadku bądź prowadziły inne indywidualne gospodarstwo rolne, bądź też pracowały w gospodarstwie rolnym swoich rodziców, małżonka lub jego rodziców, albo
- 4.w chwili otwarcia spadku były małoletnie, bądź też pobierały naukę zawodu lub uczęszczały do szkół, albo
- 5.w chwili otwarcia spadku były trwale niezdolne do pracy.

§ 2. Jeżeli żadne z dzieci spadkodawcy nie odpowiadało jednemu z warunków przewidzianych w punktach 1, 2 lub 3 paragrafu poprzedzającego, dziedziczyły z ustawy gospodarstwo te spośród nich, które miały kwalifikacje do prowadzenia gospodarstwa rolnego i nie później niż przed upływem sześciu miesięcy od otwarcia spadku oświadczyły w sądzie lub w państwowym biurze notarialnym gotowość prowadzenia gospodarstwa należącego do spadku.

Art. 1060 k.c.

§ 1. Przepisy artykułu poprzedzającego stosuje się odpowiednio do dziedziczenia z ustawy przez małżonka spadkodawcy, jak również do dziedziczenia z ustawy przez wnuków spadkodawcy powołanych stosownie do przepisu art. 931 § 2. Dalsi zstępni spadkodawcy nie byli powołani z ustawy do dziedziczenia gospodarstwa rolnego.

§ 2. W granicach określonych w art. 931 § 2 wnuki spadkodawcy, które bezpośrednio przed otwarciem spadku pracowały w należącym do spadku gospodarstwie rolnym i dla których ta praca stanowiła główne źródło utrzymania, dziedziczyły gospodarstwo także w wypadku, gdy ich ojciec lub matka nie mogli gospodarstwa dziedziczyć dla braku warunków przewidzianych w art. 1059.

Art. 1061 k.c.

Rodzice spadkodawcy dziedziczyli z ustawy gospodarstwo rolne, jeżeli mieli kwalifikacje do prowadzenia gospodarstwa albo jeżeli w chwili otwarcia spadku byli trwale niezdolni do pracy. Byli oni powołani z ustawy do dziedziczenia gospodarstwa rolnego także w wypadku, gdy zstępni spadkodawcy nie mogli tego gospodarstwa dziedziczyć dla braku warunków przewidzianych w art. 1050 lub w art. 1060 § 2.

Art. 1062 k.c.

§ 1. Bracia i siostry spadkodawcy dziedziczyli z ustawy gospodarstwo rolne, jeżeli odpowiadają jednemu z warunków przewidzianych w art. 1059.

§ 2. Ci spośród rodzeństwa spadkodawcy, którzy bezpośrednio przed otwarciem spadku pracowali w należącym do spadku gospodarstwie rolnym i dla których ta praca stanowiła główne źródło utrzymania, dziedziczyli gospodarstwo także w wypadku, gdy zstępni spadkodawcy nie mogli tego gospodarstwa dziedziczyć dla braku warunków przewidzianych w art. 1059 lub w art. 1060 § 2.

§ 3. W granicach określonych w art. 934 dzieci rodzeństwa spadkodawcy, które bezpośrednio przed otwarciem spadku pracowały w należącym do spadku gospodarstwie rolnym i dla których ta praca stanowiła główne źródło utrzymania, dziedziczyli gospodarstwo także w wypadku, gdy ich ojciec lub matka nie mogli gospodarstwa dziedziczyć dla braku warunków przewidzianych w art. 1059 lub w art. 1052 § 2. Dalsi zstępni rodzeństwa spadkodawcy nie byli powołani z ustawy do dziedziczenia gospodarstwa rolnego.

Okres od 6 kwietnia 1982 r. do 30 września 1990 r.

Kolejne zmiany w zasadach dziedziczenia gospodarstw rolnych wprowadziła ustawa z dnia 26 marca 1982 r. o zmianie ustawy Kodeks cywilny oraz o uchyleniu ustawy o uregulowaniu własności gospodarstw rolnych. W przeciwieństwie do poprzednich aktów prawnych, zgodnie z tą ustawą przepisy kodeksu cywilnego nią zmodyfikowane mają zastosowanie jedynie do spadków otwartych od jej wejścia w życie tj. od 6 kwietnia 1982 r. (aż do dnia 30 września 1990 r. - ostatniego dnia przed wejściem w życie kolejnej ustawy nowelizującej). Ustawa tym samym nie wprowadza zmian zasad dziedziczenia gospodarstw rolnych z data wsteczną.

Przepisy w brzmieniu zmodyfikowanym ww. ustawą brzmiały następująco:

Art. 1059 k.c.

Spadkobiercy dziedziczą z ustawy gospodarstwo rolne, jeżeli w chwili otwarcia spadku:

- odpowiadali warunkom wymagany dla nabycia własności nieruchomości rolnej w drodze przeniesienia własności (por. art. 160 k.c.) albo
- byli małoletni bądź też pobierają naukę zawodu lub uczęszczają do szkół, albo
- byli trwale niezdolni do pracy.

Art. 1060 k.c.

W granicach określonych w art. 931 § 2 wnuki spadkodawcy, które w chwili otwarcia spadku odpowiadali warunkom przewidzianym w art. 1059 pkt 1, dziedziczyli gospodarstwo rolne także wtedy, gdy ich ojciec lub matka nie mogli gospodarstwa dziedziczyć dla braku warunków przewidzianych w art. 1059. Przepis ten stosuje się odpowiednio do dalszych zstępnych.

Art. 1062 k.c.

§ 1. Rodzeństwo spadkodawcy, które w chwili otwarcia spadku odpowiadało warunkom przewidzianym w art. 1059 pkt 1, dziedziczyło gospodarstwo rolne także wtedy, gdy zstępni spadkodawcy nie mogli gospodarstwa dziedziczyć dla braku warunków przewidzianych w art. 1059 lub w art. 1060.

§ 2. W granicach określonych w art. 934 dzieci rodzeństwa spadkodawcy, które w chwili otwarcia spadku odpowiadali warunkom przewidzianym w art. 1059 pkt 1, dziedziczyły gospodarstwo rolne także wtedy, gdy ich ojciec lub matka nie mogli gospodarstwa dziedziczyć dla braku warunków przewidzianych w art. 1059 lub w § 1 niniejszego artykułu. Przepis ten stosuje się odpowiednio do dalszych zstępnych.

Art. 1063 k.c.

Jeżeli ani małżonek spadkodawcy, ani żaden z jego krewnych powołanych do dziedziczenia z ustawy nie odpowiadali warunkom przewidzianym dla dziedziczenia gospodarstwa rolnego albo jeżeli uprawnionymi do dziedziczenia są wyłącznie osoby, które w chwili otwarcia spadku były trwale niezdolne do pracy, gospodarstwo dziedziczyli spadkobiercy na zasadach ogólnych.

Okres od 1 października 1990 r. do 13 lutego 2001 r.

Kolejne zmiany w zasadach dziedziczenia gospodarstw rolnych zostały wprowadzone ustawą z dnia 28 lipca 1990 r. o zmianie ustawy Kodeks cywilny, która weszła w życie w dniu 1 października 1990 r. Jak w przypadku poprzedniej ustawy nowelizującej, przepisy tej ustawy również nie mają mocy wstecznej i mają zastosowanie do spadków otwartych od dnia jej wejścia w życie (aż do dnia 13 lutego 2001 r. o czym mowa poniżej).

Przepisy w brzmieniu zmodyfikowanym ww. ustawą brzmiały następująco:

Art. 1058 k.c.

Do dziedziczenia z ustawy gospodarstw rolnych obejmujących grunty rolne o powierzchni przekraczającej 1 ha stosuje się przepisy tytułów poprzedzających księgi niniejszej ze zmianami wynikającymi z przepisów poniższych.

Art. 1059 k.c.

Spadkobiercy dziedziczą z ustawy gospodarstwo rolne, jeżeli w chwili otwarcia spadku:

1. stale pracowali bezpośrednio przy produkcji rolnej albo
2. mieli przygotowanie zawodowe do prowadzenia produkcji rolnej, albo
3. byli małoletni bądź też pobierają naukę zawodu lub uczęszczają do szkół, albo
4. byli trwale niezdolni do pracy.

Art. 1060 k.c.

W granicach określonych w art. 931 § 2 wnuki spadkodawcy, które w chwili otwarcia spadku odpowiadały warunkom przewidzianym w art. 1059 pkt 1 i 2, dziedziczyły gospodarstwo rolne także wtedy, gdy ich ojciec lub matka nie mogli gospodarstwa dziedziczyć dla braku warunków przewidzianych w art. 1059. Przepis ten stosuje się odpowiednio do dalszych zstępnych.

Art. 1062 k.c.

§ 1. Rodzeństwo spadkodawcy, które w chwili otwarcia spadku odpowiadało warunkom przewidzianym w art. 1059 pkt 1 i 2, dziedziczyły gospodarstwo rolne także wtedy, gdy zstępni spadkodawcy nie mogą gospodarstwa dziedziczyć dla braku warunków przewidzianych w art. 1059 lub w art. 1060.

§ 2. W granicach określonych w art. 934 dzieci rodzeństwa spadkodawcy, które w chwili otwarcia spadku odpowiadały warunkom przewidzianym w art. 1059 pkt 1 i 2, dziedziczą gospodarstwo rolne także wtedy, gdy ich ojciec lub matka nie mogli gospodarstwa dziedziczyć dla braku warunków przewidzianych w art. 1059 lub w § 1 niniejszego artykułu. Przepis ten stosuje się odpowiednio do dalszych zstępnych.

Art. 1063 k.c.

Jeżeli ani małżonek spadkodawcy, ani żaden z jego krewnych powołanych do dziedziczenia z ustawy nie odpowiadali warunkom przewidzianym dla dziedziczenia gospodarstwa rolnego albo jeżeli uprawnionymi do dziedziczenia są wyłącznie osoby, które w chwili otwarcia spadku są trwale niezdolne do pracy, gospodarstwo dziedziczyli spadkobiercy na zasadach ogólnych.

Okres od 14 lutego 2001 r.

W dniu 31 stycznia 2001 r. Trybunał Konstytucyjny wydał wyrok w sprawie sygn. akt P 4/99 uznając część zapisów dotyczących dziedziczenia gospodarstw rolnych za niezgodne z Konstytucją. Wyrok ten ma zastosowanie do spadków otwartych od dnia jego wejścia w życie czyli od dnia 14 lutego 2001 r.

Tym samym do spadków otwartych od dnia 14 lutego 2001 r. brak jest ograniczeń w dziedziczeniu gospodarstw rolnych. Jeżeli więc spadkodawca zmarł po wejściu w życie wskazanego wyroku do dziedziczenia gospodarstwa rolnego stosuje się ogólne zasady dziedziczenia zawarte w kodeksie cywilnym (art. 931 i nast.).

Podsumowując należy pamiętać o głównej zasadzie związanej z dziedziczeniem w przypadku gdy w skład spadku wchodzi gospodarstwo rolne:

- jeżeli śmierć spadkodawcy (a tym samym otwarcie spadku) nastąpiła przed 14 lutego 2001 r. postanowienie sądu dotyczące stwierdzenia nabycia spadku będzie miało 2 punkty:
- dotyczący pozostałej niż gospodarstwo rolne części spadku, zgodnie z zasadami ogólnymi,
- dotyczący dziedziczenia gospodarstwa rolnego, zgodnie z zasadami opisanymi powyżej w artykule;
- jeżeli śmierć spadkodawcy (a tym samym otwarcie spadku) nastąpiła po 13 lutego 2001 r., postanowienie sądu o stwierdzeniu nabycia spadku będzie miało jeden punkt a dziedziczenie nastąpi według zasad ogólnych.

Należy podkreślić, że o tym jakie przepisy mają zastosowanie do dziedziczenia gospodarstw rolnych decydujące znaczenie ma data śmierci spadkodawcy a nie data przeprowadzenia postępowania o stwierdzenie nabycia spadku albo aktu poświadczenia dziedziczenia u notariusza.

Odrębnego wyjaśnienia wymaga także samo pojęcie gospodarstwa rolnego, które także na przestrzeni lat ulegało zmianom. Jednakże z uwagi na objętość artykułu autor ograniczy się do wskazania, że zgodnie z aktualnie obowiązującym art. 553 k.c., za gospodarstwo uważa się grunty rolne wraz z gruntami leśnymi, budynkami lub ich częściami, urządzeniami i inwentarzem, jeżeli stanowią lub mogą stanowić zorganizowaną całość gospodarczą, oraz prawami związanymi z prowadzeniem gospodarstwa rolnego. Szczegółowe omówienie pojęcia gospodarstwa rolnego ma miejsce w innym artykule.

Problematyka dziedziczenia zwierząt

W dwóch poprzednich artykułach zostały omówione pojęcie gospodarstwa rolnego oraz zasady dziedziczenia gospodarstw rolnych na przestrzeni lat.

Z gospodarstwem rolnym częstokroć, chociaż zdecydowanie rzadziej niż przed laty związane jest także posiadanie zwierząt, chociaż zwierzęta mogą stanowić również część spadku w przypadku gdy w jego skład nie wchodzi gospodarstwo rolne. W przedmiotowym artykule przedstawię najważniejsze kwestie dotyczące dziedziczenia zwierząt oraz praw i obowiązków związanych z tą kwestią

Na wstępie należy podkreślić, że w polskim prawie zwierzęta nie są spadkobiercami i nie mogą posiadać majątku. Zwierzę jest częścią masy spadkowej, czyli traktowane jest jak przedmiot, podobnie jak inne ruchomości czy nieruchomości, chociaż z pewnymi odrębnościami.

Status prawny zwierząt

Podstawę regulacji prawnych zwierząt stanowi ustawa o ochronie praw zwierząt. Zgodnie z art. 1 ust 1 ustawy, zwierzę nie jest rzeczą a człowiek jest mu winien poszanowanie, ochronę i opiekę. Art. 1 ust. 2 stanowi, że w sprawach nieuregulowanych zwierzęta traktuje się jak rzeczy, co oznacza, że w postępowaniu spadkowym wchodzi do masy spadkowej, ale z uwzględnieniem ich szczególnej ochrony.

Kto może „dziedziczyć” zwierzę

Zwierzęta mogą być dziedziczone przez spadkobierców ustawowych lub testamentowych – tak jak w przypadku innych składników majątku. Dziedziczyć mogą np. dzieci, małżonek, dalsza rodzina czy osoby wskazane w testamencie.

Nie można natomiast zapisać spadku na rzecz zwierzęcia (ponieważ zwierzę nie ma zdolności prawnej) tak jak czasami ma miejsce w filmach. Zgodnie z art. 927 § 1 Kodeksu Cywilnego, po zmarłym dziedziczyć mogą wyłącznie osoby fizyczne lub prawne.

Dopuszczalne jest zapisanie konkretnego zwierzęcia bądź ich grupy w testamencie określonej osobie albo sporządzenie zapisu windykacyjnego (w formie aktu notarialnego), który przenosi własność zwierzęcia na wskazaną w nim osobę z chwilą śmierci spadkodawcy.

Przejęcie opieki

Co do zasady przejście własności zwierzęcia w drodze dziedziczenia / zapisu windykacyjnego następuje z chwilą śmierci spadkodawcy. Osoba wskazana w testamencie albo spadkobierca ustawowy/zapisobierca staje się właścicielem zwierzęcia i z mocy ustawy ma obowiązek zapewnić mu warunki zgodne z ustawą o ochronie zwierząt.

Ponieważ zwierzęta są istotami żywymi, co powoduje szereg dodatkowych problemów w postaci konieczności zapewnienia im opieki, właściwych warunków przetrzymywania oraz pożywienia, bardzo istotny jest czas przejęcia nad nimi opieki aby była zapewniona jej ciągłość.

Co więcej, spadkobierca ma prawo do odrzucenia takiej spuścizny. Wszystkie ustalenia dotyczące zwierząt muszą być więc bardzo szczegółowo i konsekwentnie opisane. Mimo, że prawo nie jest precyzyjne w kwestii zabezpieczenia zwierząt domowych po śmierci właściciela, możliwe jest ustalenie tej kwestii na dwa sposoby. Ich podstawą jest wyznaczenie osoby, która ma zająć się opieką nad pupilem. Jak już zostało wspomniane, łączy się to z niepewnością powodowaną możliwością odrzucenia spadku. Odmowa opieki będzie równoznaczna z odrzuceniem całości spadku. Powstaje więc ryzyko sytuacji, w której spadkobierca zdecyduje się na przejęcie opieki nad czworonogiem, by uzyskać korzyści majątkowe, jednocześnie nie przykładając do tego obowiązku odpowiedniej staranności i troski. Poziom opieki i warunków bytowych zwierzęcia nie jest więc pewny.

Jedno z rozwiązań to polecenie, które daje możliwość zastrzeżenia warunków spełnienia woli zmarłego. Wykonywanie zobowiązania nie jest jednak w żaden sposób kontrolowane, a uchylanie się przed nim nie wiąże się z żadnymi konsekwencjami. Nie daje więc to gwarancji dobrej opieki nad zwierzęciem.

Inną opcją jest zapis, który daje piszącemu testament nieco więcej kontroli nad tym, co stanie się ze zwierzęciem po śmierci właściciela. O godnym życiu pupila możemy zdecydować poprzez określenie terminu wykonania określonych obowiązków. W tym przypadku reszta spadkobierców może kontrolować zgodność sposobu opieki z wymaganiami zawartymi w ostatniej woli. Dodatkowe wyznaczenie wykonawcy testamentu daje pewność, że np. pies czy kot będzie odpowiednio traktowany.

Z różnych powodów nie każdy może uwzględnić w testamencie osobę z rodziny lub przyjaciela. Bywa, że to właśnie zwierzę jest najbliższym towarzyszem, a znalezienie osoby, która podjęłaby się opieki nad nim jest niemożliwe. Osoby mieszkające same powinny zaopatrzyć się w informację o posiadaniu zwierzęcia i prośbę o zaopiekowanie się nim w razie ciężkiej choroby czy nagłej śmierci. Taka deklaracja uchroni je przed długim oczekiwaniem na pomoc i głodem.

Prawo przewiduje możliwość wpisania fundacji jako spadkobiercy, który powinien zaopiekować się psem czy kotem. Nie powinna być to jednak organizacja powołana wyłącznie do opieki nad wyznaczonym zwierzęciem – może nie zostać wpisana do Krajowego Rejestru Sądowego ze względu na niespełnianie odpowiednich warunków, dotyczących na przykład użyteczności społecznej czy gospodarczej. Warto więc wybrać istniejącą już, godną zaufania fundację zajmującą się zwierzętami.

W przypadku gdy ma miejsce sytuacja gdy nikt z kręgu spadkobierców nie chce lub nie może przejąć zwierzęcia, tymczasową opiekę przejmuje gmina, schronisko lub organizacja prozwierzęca. Sąd spadku lub sąd rodzinny (jeżeli zwierzę np. jest u małoletniego spadkobiercy) mają kompetencje do ustanowienia kuratora do zabezpieczenia praw zwierzęcia.

Koszty opieki

Do czasu działu spadku koszty utrzymania zwierzęcia są kosztami masy spadkowej – pokrywane z majątku zmarłego (art. 922 k.c. – długi spadkowe obejmują koszty pogrzebu, utrzymania rzeczy itd.).

Po przejęciu zwierzęcia:

- właściciel (spadkobierca) pokrywa dalsze koszty,
- jeśli zapisano środki finansowe w testamencie (np. zapis zwykły lub fundacja), można je wykorzystać zgodnie z wolą spadkodawcy.

Możliwe rozwiązania

- Zapis zwykły + kwota na utrzymanie „Mojemu przyjacielowi Janowi zapisuję psa rasy ... oraz kwotę 20 000 zł na jego utrzymanie”.
- Zapis windykacyjny (u notariusza) Natychmiast przenosi własność zwierzęcia i wyodrębnione środki finansowe (bez potrzeby dodatkowego uregulowania praw do spadku).
- Fundacja lub zapis na rzecz organizacji prozwierzęcej Można zapisać majątek fundacji z celem opieki nad danym zwierzęciem.

Podsumowując, aby uniknąć nieporozumień i zapewnić swojemu zwierzęciu jak najlepszą opiekę po naszej śmierci, warto wcześniej przemyśleć i zaplanować odpowiednie kroki. Spisanie testamentu, skontaktowanie się z organizacjami zajmującymi się zwierzętami, a także rozmowa z potencjalnymi opiekunami to niezbędne elementy tego procesu. Dzięki temu możemy mieć pewność, że nasz pupil trafi w dobre ręce i będzie miał zapewnione odpowiednie warunki do życia.

SKORZYSTAJ Z BEZPŁATNYCH PORAD PRAWNYCH

WWW.POMOCPRAWNA.OIC.LUBLIN.PL

WWW.OIC.LUBLIN.PL

WWW.KRASNYSTAW-POWIAT.PL

